

Spivak V. V., Ph.D., Doctoral Candidate at the P. I. Tchaikovsky National music academy of Ukraine (Ukraine, Kyiv), vova3006@ukr.net

The influence of Seneca's heritage on the philosophical component to Ukrainian sermons XVII century

In the article is studied the influence of Seneca's heritage on the philosophical component of the Ukrainian church sermon of the Baroque epoch, using the example of Antony Radivilovsky's heritage. The purpose of this article is to examine the specific features of Antony Radivilovsky's use of Seneca texts in his work, which should help to better understand the ideological influences of ancient philosophy on the formation of the national philosophical tradition of the Baroque era. The main method of research was comparative analysis and description. For analysis, as a source base, handwritten and printed collections of the preacher were chosen: «Mother of Gold garden» and «The Crown of Christ». The article traces the content of ideological borrowings of Seneca texts and the mechanisms of their use by a preacher. A conclusion is made about the creative nature of Antony Radivilovsky's use of Seneca's ideas and the presence in the legacy of the preacher of a significant philosophical component. Radivilovsky uses the authority of Seneca with moral teachings and philosophical discourses about the characteristics of human nature.

Keywords: the history of philosophy, Ukrainian philosophy, ancient philosophy, baroque, preaching.

* * *

УДК 94(450):272–.587«12»

Климків С. М.,

магістр, викладач, Львівський коледж транспортної інфраструктури Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна (Україна, Львів), kramerloran@gmail.com

Вплив містицизму Йоахима Флорського на духовне і соціальне життя людей XIII ст.

Головною метою статті є прослідкувати основні риси апокаліптичних ідей, вплив та місце містицизму Йоахима Флорського в духовних та суспільних пошуках XIII ст., особливо в чернечому середовищі. В статті також показано практичне значення ідеологічних мотивів та окремих аспектів світогляду ідей італійського монаха Йоахима Флорського, які використовувалися в еретичних, антикатолицьких та масових рухах зазначеного періоду. Оскільки апокаліптизм Йоахима не був поверхневим явищем, його ідеї мали безпосередню реалізацію і продовження в індивідуальних духовних практиках та колективній свідомості середньовічних людей, включно до Великої чуми 1348 р.

Ключові слова: Йоахим Флорський, апокаліптизм, папство, ересь, середньовічна духовність, францисканський орден, середньовічна Італія, XII–XIII ст.

Йоахим Флорський (1132–1202 рр.), монах із Калабрії був творцем не тільки світоглядної але й інтелектуальної системи, яка в його уяві повинна була втілитися в недалекому майбутньому.

Очікування кінця часів, кінця історії, чи настання глобальних змін у житті бентежили людство завжди. Але як реагувала середньовічна людина на такі можливі виклики? На що вона могла сподіватися, чого прагнути чи боятися? Ідеї італійського містика Йоахима Флорського другої половини XII ст. дають багато відповідей щодо апокаліптичного світогляду людей Середньовіччя.

Інтелектуально і морально вони відобразилися в самому суспільстві, ставши водночас основою для не менш контрверсійного протистояння і всередині католицької Церкви. Дана проблематика статті лежить в площині історичної антропології, оскільки акцентується на світогляді середньовічної людини. Саме ця риса визначає її актуальність у подальших дослідженнях пізнання духовних і суспільних вимірів життя людей Середньовічної Європи. Особливо на прикладі діяльності окремих індивідів, і сприйняття їх ідей сучасним суспільством. Адже ці ідеї позначилися

на новому сплеску чернечих і еретичних рухів. З одного боку ними відстоювалися первинні християнські ідеали, а з іншого, – пропагувалися небезпечні альтернативи, які могли знищити існуючий церковний і світський порядок.

Містичні погляди Йоахима стали фундаментом для ордену францисканців, зокрема в їх цілеспрямованому відстоюванні і збереженні християнських євангельських ідеалів, які до XIII ст. вже занепали. Саме під впливом також цих ідей розвивався рух за абсолютну апостольську бідність в середовищі цього ордену, набувши свого апогею в другій половині XIII ст. [3].

Варто спершу зазначити, що саме вплинуло на Йоахима погляди, які відобразилися у його вченні. Він був родом із Козенци, що в Калабрії. Народився в селянській родині 1132 р. В молоді роки відправився в паломництво до Святої Землі та у Візантію. Спостерігаючи наслідки невдалих Хрестових походів і переживаючи неможливість звільнення Гробу Господнього, Йоахим відчував сильні моральні переживання.

Саме це змусило його стати послушником у монастирі цистерціанського ордену – Самбучіно, після повернення додому близько 1176 р. [6, с. 333]. Чернече середовище сприяло його усамітненню, пошукам та оцінці існуючого стану речей довкола, особливо у моральному та історичному вимірах. Саме в такому середовищі внутрішніх, глибоких роздумів Йоахим отримав видіння майбутніх апокаліптичних змін [10, р. 113]. Проповіді, які він виголошував на ці теми були популярними серед духовно спраглого населення півдня Італії.

Відомо також, що Йоахим певний час був абатом в іншому монастирі ордену, до якого належав – Кораццо. Свій перший і мабуть найважливіший трактат «Concordia novi et veteris testamenti» («Узгодження Нового і Старого Заповітів») Йоахим написав у монастирі Касамаара, де оселився після зречення від своїх обов'язків, за дозволом папи Луція III (1181–1195 рр.).

Впродовж 1191–1192 рр. Йоахим зі згоди папи Целестина III (1191–1198 рр.) створює в Калабрії свій орден, устав якого був схвалений у 1196 р. Святим патроном нового чернечого згромадження був Іоан Флорський. Центром нового осередку став монастир Сан Джованні-ін-Фьоре [11, с. 189]. Сам орден проіснує до 1505 р., та зникне напередодні Реформації.

Останні 10 років свого життя Йоахим провів за межами цистерціанського ордену. Оскільки головний капітул цистерціанців вбачав у Йоахима попри все втікача [6, с. 334]. Помер колишній цистерціанець у 1202 р., у монастирі Сан-Джованні-ін-Фьоре, де творив решту своїх праць. Ці епізоди його життя, а також видіння, які він отримав стали суттю його вчення.

Концепцію, за якою мали настати кардинальні зміни вже в недалекому майбутньому Йоахим формував із Святого Письма та духовної літератури апокрифічного змісту. Його проєкція майбутнього жодним чином не ґрунтувалася на раціоналізмі, але лише на вірі і духовному пізнанні [12, с. 184]. Окремі крайні погляди, антицерковного спрямування Йоахима його послідовники і прихильники згодом перетворили у вчення, яке папство засуджувало, як ересь [13, с. 190; 6, с. 348].

Космологія майбутнього в історичній перспективі вбачалася Йоахимом у вигляді статусів, періодів чи ер.

Їх він виділив три і вірив, що вони відповідають трьом іпостасям Божественної Трійці. Принагідно зазначимо що його вчення «Про Святу трійцю» буде засуджене на IV Латеранському Соборі у 1215 р. [14, р. 148; 8, р. 194; 11, с. 189].

Саме трактат «Узгодження...» дає найбільш неочікувані уявлення майбутнього в інтерпретації пророцтва Йоахима. Від часу створення світу і часу в якому він жив (відповідно часу Старого і Нового Заповітів) минуло вже «дві ери». Цей період також був часом відкриття семи печаток Апокаліпсису.

Другий період людської історії, в якому власне жив Йоахим, мав закінчитися містичним 1260 роком. Цю дату він взяв, виходячи з Апокаліпсису Іоана Богослова. На зміну «ері Сина», або ж періоду Нового Завіту мав прийти час «Ери Св. Духа». Саме в такому порядку настали б грандіозні зміни в духовно-інтелектуальному житті людства, якому б відкрилося врешті Божественне одкровення [15, р. 332].

Цей час не був періодом Божих кар, а лише повільним переходом терплячого людства до царства Св. Духа – вічного блаженства [13, с. 192]. Причиною криз і потрясінь (tribulationes), які були повсякденням в його часі, і мали стати вісниками кардинальних змін, Йоахим вбачав виключно у падінні моралі. Цікавим на наш погляд є те, що ці потрясіння також спіткають тих, які будуть вибрані для спасіння із настанням «третьої ери» [16, с. 139].

Для одних це буде покарання за недостойність, для інших – покута і нагорода за переслідування. Довгому періоду духовного занепаду врешті прийде кінець, а тим, кого переслідували буде відкрите «Вічне Євангеліє» – невід'ємний атрибут апокаліптизму Йоахима [17, с. 252–253; 8, р. 195]. Саме від початку 1260 р. за міркуваннями Йоахима, поширювати проповідь євангельського життя будуть вже не прелати чи богослови, а нові чернечі ордени [18, с. 140; 13, с. 192].

Вже після смерті Йоахима було засновано два нових чернечих ордени – францисканців і домініканців. Саме вони силою віри і проповіді почали навертати світ. «Vigī spiritalē», як їх називали, зазнали переслідувань, але врешті перемогли тих, хто чинив їм кривду. Це стало важливою деталлю для подальшого розвитку подій та їх інтерпретації в історії францисканського ордену зокрема.

Це особливо стосувалося францисканців, які згодом в ідеях Йоахима вбачали своє виняткове призначення. Саме поширювати проповідь бідності і смирення, – було головним завданням та ідеалом брата Джованні Бернардоне – св. Франциска [19, с. 156; 20, с. 200]. Йоахим очевидно не відкидав, що саме бідність була головним критерієм морального і суспільного оновлення.

Із настанням «Ери Св. Духа» люди змогли б осягнути істину в цілому. Віра б змінилася Божественним одкровенням, оскільки Бог би відкрив всі таємниці людині, навіть найпотемніші [6, с. 352]. У феодальному світі зникли б всі, хто зловживав і жив за рахунок інших. Ідилія такого майбутнього могла підірвати авторитет світської і духовної влади, що звісно було недопустимо [6, с. 358]. Вчення Йоахима, виходячи лише із практичних міркувань і реалій, звісно почали засуджувати.

Головним фактором його апокаліптизму постає боротьба і перемога над Антихристом. Цю ідею використовували францисканці в своєму протистоянні з папством, яке не поділяло їхніх ідей вже в другій половині XIII ст. Саме Антихрист вбачався останньою перешкодою на шляху до втілення «Ери Св. Духа». Він поставав у матеріальному відношенні.

Цікавим є погляд історика М. Ламберта, який досліджував працю Йоахима «Liber figuratum», що являла собою діаграму майбутнього. Йоахим вірив, що буде два Антихристи, «один на початку цього «третього статусу» а інший в його кінці» [8, р. 199]. Водночас виходить, що «Ера Св. Духа» буде періодом завершальної боротьби проти зла, прелюдією кінця історії. Прообразом Антихриста в уяві Йоахима був султан Саладін, який не дав латинцям відвоювати Святу Землю в контексті III Хрестового походу.

Прихильники і послідовники такого вчення, зокрема францисканці бачили Антихриста також в особі німецького імператора Фрідріха II Гогенштауфена (1223–1250 рр.). Імператор переслідував орден на своїх землях [20, с. 208]. Такий критерій, у визначенні імператора ворогом зберігся у францисканців і в майбутньому. Загалом перемога над Антихристом, згідно з роздумами Йоахима станеться всередині Церкви, адже саме Церкві буде загрозувати матеріальне зло.

Зуважимо також, що ідея Страшного Суду у цьому процесі боротьби і потрясінь переноситься на кінець «другого статусу» – ери Церкви і кліриків та прелатів. Перемога над матеріалізмом Церкви і є основою для майбутнього оновлення людства і світу. Тому через це, Страшний Суд у Йоахима втрачає містичний характер невідомості, і отримує риси грізного суду над всякими носіями несправедливості [6, с. 341, 352]. Особливо це проявляється по відношенню до Церкви.

Саме завдяки цьому світ отримав б нові систему цінностей і порядок, на основі християнських євангельських ідеалів. Від 1260 року період цей мав тривати 50 поколінь, і увінчатися повною перемогою над Антихристом і проявами всякого зла [12, с. 191]. Саме такі цінності в статусі «Ери Св. Духа» і повинні були відстоювати францисканці, які починаючи з 1230–х р. і до першої половини XIV ст. вступили в жорстку боротьбу із папством та навіть всередині свого ордену.

Отже, бачимо, що флорський абат розвивав свій апокаліптичний містицизм у певній закономірності. Спершу визначив джерело всяких бід і потрясінь, вбачаючи у матеріалізмі Церкви. Далі у появі нових орденів передбачив вісників «нового» статусу у «Ері Св. Духа». Тільки не уточнив, який саме орден буде у ньому конкретно. Ну і звісно центральне місце встановив Антихристу та періоду Страшного Суду, які також поставали заключним елементом формування цього загадкового часу після 1260 р.

Однак чи мало місце більш практичне продовження і розвиток містичних ідей Йоахима в індивідуальному та колективному відношенні XIII століття? Францисканський хроніст Салімбене де Адам в середині XIII ст. у своїй «Хроніці» описав власні зустрічі із прихильниками вчення Йоахима в Пармі [21]. Полеміка показала, наскільки сильно ці послідовники вірили в можливість здійснення апокаліптичних пророцтв [13, с. 194–195].

Були і такі, що склали коментарі на твори Йоахима. Крім вже згаданого трактату «Узгодження» інтелектуали любили коментувати й інші праці Йоахима. Серед не менш відомих були й такі: «Expositio in Apocalipsim» («Коментар на Апокаліпсис») і «Psalterium decem chordarum» («Дясятирусний Псалтир»). Найвідомішим коментатором творів Йоахима став богослов із середовища францисканців – Герардо із Борго Сан-Доніно. Герардо видав у Парижі трактат «Вступ до «Вічного Євангелія», до якого і ввійшли твори флорського абата.

Коментарі дані Герардо вказують на те, що «Вічне Євангеліє» перевершить своїм духовним змістом Біблію, і повинне прийти їй на зміну в ері Св. Духа» [11, с. 192]. Детальне вивчення цього трактату духовенством і церковною комісією, що збиралася в містечку Ананьї, визнали трактат еретичним [22]. Цікавим є те, що єпископ Флорент за цю справу отримав Арльську єпархію, зібравши провінційний синод для засудження всіх йоахімітів [18, с. 180–181].

Формально Герардо був всього лиш компілятором, але його звинувачували у продовженні і розвитку еретичних думок Йоахима Флорського. Не визнавши своєї вини, він був приречений до ув'язнення в орденському казематі францисканців. Там він помер у 1276 р. не побачивши триумфу і здійснення апокаліптичних пророцтв Йоахима Флорського [13, с. 196].

Жан де Мьон, автор відомого народного романсу «Роман про троянду», звертав увагу, що праці Йоахима були «особливо популярними і серед жінок, навіть більше ніж серед чоловіків» [23, р. 75; 18, с. 177]. Відомо зрештою, що жінки в Середньовіччі були особливо зацікавлені в різного роду містичному і духовному пізнанні. Цей факт не повинен нас дивувати.

Засудження Герардо зачепило і францисканський орден, який в той час переживав розкол серед прихильників і противників євангельських ідеалів. Тих ідеалів, які також вихваляв Йоахим. Відомим захисником Герардо був генерал-міністр ордену – Іоан Пармський [24, с. 296].

Підкреслимо також, що погляди антицерковної спрямованості, із акцентом на бідність розвивав мандрівний монах Герардо Сегареллі, що захоплювався францисканцями. Про його «подвиги» розповідав хроніст Салімбене де Адам [25, с. 278–289]. А також його послідовники із секти лже-апостолів під керівництвом Дольчіно, які переслідувалися інквізицією (відомих, як апостоліків) [26, р. 100–109] та секти Гільєльмітів [27, с. 47–48].

Францисканські спірітуали, які власне і відстоювали орденську бідність, як найбільший ідеал, як вже згадувалося переслідувалися папством наймасштабніше. Зрозумілою причиною була популярність ідей Йоахима Флорського і використання їх у своїй чернечій практиці. Так наприклад Петро Іоан Оліві – лідер спірітуалів (радикального крила францисканців) на початку XIV ст. запозичив окремі постулати Йоахима для власного «Коментаря на Апокаліпсис», який також засуджували [10, р. 113; 17, с. 254; 23, р. 76].

Бачимо також, що в чернечому, чи інтелектуальному середовищі містичні пророцтва Йоахима користувалися неабияким попитом. Вони були джерелом як для моральних, так і для ідеологічних, і прямо еретичних

альтернатив. Суспільство італійських комун використовувало такий містицизм в індивідуальних та колективних виступах, також проти світської і церковної влади.

Ще одним важливим наслідком очікування щодо здійснення пророцтв Йоахима Флорського став не еретичний, а суспільний рух флагелантів. Флагеланти, або самобичувальники, стали справжнім феноменом Середньовіччя. Населення міст, практично всіх станів приєднувалося до колективних виступів під назвою «алилуйя», які проходили містами північної Італії ще з 1230-х р. Під гаслами «миру», «милосердя» і «прощення», вони покутували та завдавали собі фізичного болю, наслідуючи таким чином терпіння Ісуса Христа [28, с. 524–525].

Це робилося для того, щоб спокутувати чужі і власні гріхи. Колективні «imitatio Christi» часто набирали небезпечних розмахів. Причини були різні – криза моралі, феодална реальність, голод, чума, як наприклад 1258 р. Ці фактори змушували людей згадувати пророцтва Йоахима про наближення кінця часів і здійснювати відчайдушні дії [29, р. 110–111; 28, с. 534]. Саме 1260 р. відбувся наймасштабніший спалах флагелантів. Він охопив всю Італію і не тільки.

Німецький історик Арно Борст підкреслював: «флагеланти пройшли довгим маршем до Богемії та Ельзасу, тридцять три з половиною дні, і впродовж шляху били себе криваво по кілька разів на день» [30, р. 98]. Хоча вихідним пунктом флагелантів було місто Перуджа. Як вказував Л. П. Карсавін їхня кількість перевищувала 10 тис. осіб. Великими центрами флагелантського руху були також Генуя, Модена, Реджіо, Парма. Із вихідного пункту вони «направились на південь – в Сполето і Римську область, вирушили до Риму, і на північ – через Тоскану в Емілію-Романією, Ломбардію, Тревизо і до Генуї».

Від Павії, минувши Мілан, куди флагеланти не впустили, вони змушені були розділитись. Одна група «пішла в південно-західному напрямі, в Тортону і на північ у Верчеллі, а звідти до Асті. Друга група хвилі рухалась в південно-західну сторону – Ферарою, Падуєю і в марку Тревизо» [28, с. 537–538].

Перша хвиля завершилась в Провансі, інша пішла в сторону Священної Римської імперії і дійшла аж до Польського королівства [8, р. 198]. Але швидко почав втрачатися зв'язок між групами. Як наслідок, через зникнення духу стихійності – який так часто і об'єднував, флагеланти почали відділятися одні від одних, розчиняючись поволі на широких просторах Європи.

Вважаємо, що рух флагелантів був також реакцією на те, що пророцтво Йоахима не здійснилося [30, р. 98; 29, р. 113].

Послідовники флагелантів з'являлися ще 1290 р., та 1296 р. в Тіролі та впродовж 1314–1323 рр. у Тюрингії [29, р. 124]. Кульмінацією стихійності флагелантів стала Велика чума 1348 р. Суворі умови Середньовіччя самі сприяли появі флагелантів, а духовний містицизм посилював і аналогічний страх самої людини, розвиваючи такі рухи чисельно і психологічно [30, р. 99–100].

Отже на основі доступних нам джерел можемо прийти до наступних підсумків:

Апокаліптизм Йоахима Флорського вказував на потребу реорганізації католицької Церкви, особливо в сторону первинного християнського ідеалу бідності.

Провісниками його в настанні «єри Св. Духа» повинні були стати нові ордени. Проте, як бачимо наближення «святого тисячоліття» сприяло надмірним перекрученням і використанню вчення абата, згодом навіть в єретичних цілях. Майбутнє і кінець часів для людства в його світоглядній системі не завершувалися традиційно, а знаходили продовження аж у третьому статусі Св. Духа – новій ері людського життя. Його концепція майбутнього отримала назву хліязму. Серед нечернечих і неєретичних рухів, які підтримувалися ідеями Йоахима був також рух флагелантів.

Натомість саме флагеланти мимоволі ставали масовим та психологічним каталізатором та попередженням людям Середньовіччя, про наближення великих змін, які передбачав в недалекому майбутньому італійський мистик із Козенци, та які попри всі очікування так і не здійснились.

Список використаних джерел

- Gioacchino da Fiore: vita e opere / Éditeur Grundmann H., Sorrentino S. – R.: Viella, 1997. – 261 p.; Emmerson R. K., McGinn B. The Apocalypse in the Middle Ages / R. K. Emmerson, B. McGinn. – I., N.Y.: Cornell University Press, 1992. – 428 p.; Patschovsky A. Die Concordia Novi ac Veteris Testamenti Joachims von Fiore (†1202). Klassifikation der Handschriften. (Monumenta Germaniae Historica. Hilfsmittel, 28) / A. Patschovsky. – H.: Hahnsche Buchhandlung, 2013. – 406 p.; Randolph D. E. Abbot Joachim of Fiore and Joachimism: selected articles / D. E. Randolph. – F., S., A., H.: Ashgate Publishing, 2011. – 360 p.; Reeves M. The influence of prophecy in the later Middle Ages: a study in Joachinism / M. Reeves. – N.D., L.: University of Notre Dame Press, 1993. – 592 p.; Riedl M. Joachim von Fiore: Denker der vollendeten Menschheit / M. W. Riedl. – W.: Königshausen & Neumann, 2004. – 395 p.; West D. C., Zimdars-Swartz S. Joachim of Fiore: A study in spiritual perception and history / D. C. West, S. Zimdars-Swartz. – B.: Indiana University Press, 1983. – 136 p.
- Abbot Joachim of Fiore Liber de Concordia Novi ac Veteris Testamenti / Joachim of Fiore / Ed. By E. Randolph Daniel. – Ph.: American Philos. Soc., 1983. – 455 p.; Joachim of Fiore. Expositio in Apocalypsim / Joachim of Fiore. – F–am–M.: Minerva, 1964. – 224 p.; Psalterium decem cordarum / Joachim von Fiore / Herausgegeben von Kurt-Victor Selge. – H.: Hahnsche Buchhandlung, 2009. – 467 p.
- Senocak N. The Poor and the Perfect: The Rise of Learning in the Franciscan Order, 1209–1310 / N. Senocak. – I.: Cornell University Press, 2012. – 280 p.
- Жебар Э. Мистическая Италия. Очерк из истории возрождения религии в средних веках. Пер. с фр. / Э. Жебар. – СПб.: Тип. А. Пороховникова, 1900. – 333 с.
- Fournier P. Etudes sur Joachim de Flore et ses doctrines / P. Fournier. – P.: A. Picard, 1909. – 101 p.
- Стам С. М. Учение Иоахима Калабрийского / С. М. Стам // Вопросы истории религии и атеизма. – М., 1959. – Сб. XIII. – С.338–360.
- Burr D. The Spiritual Franciscans: From Protest to Persecution in the Century After Saint Francis / D. Burr. – UP.: Pennsylvania State University Press, 2001. – 427 p.
- Lambert M. Medieval Heresy. Popular Movements from the Gregorian Reform to the Reformation / M. Lambert. – O.: Blackwell, 1994. – 273 p.
- Reeves M. Joachim of Fiore and the prophetic future: a medieval study in historical thinking / M. Reeves. – NY.: Sutton Publishing, 1999. – 216 p.
- Bur D. Joahim of Fiore / D. Bur // Dictionary of the Middle Ages / Ed. Strayer J. R. – NY.: Charles Scribner's Sons. – 1985. – V.5. – P.113–114.
- Шишков А. М. Средневековая интеллектуальная культура / А. М. Шишков. – М.: «Издатель Савин С. А.», 2003. – 592 с.
- Арсеньев И. Секты Европы. От Карла Великого до Реформации / И. Арсеньев. – М.: Вече, 2005. – 480 с.
- Котляревский С. А. Францисканский орден и Римская курия в XIII – XIV вв. / С. А. Котляревский. – М.: Т-во скоропеч. А. А. Левенсон, 1901. – 389 с.
- Erbstösser M. Heretics in the Middle Ages [translated from the German by Janet Fraser] / M. Erbstösser. – London: Edition Leipzig, 1984. – 222 p.
- Joahim of Flora. Imagining the end // The Medieval Reader / Ed. Cantor N. F. – NY.: HarperCollins Publishers, 1994. – P.331–333.
- Елиаде М. История веры и религиозных идей. От Магомета до Реформации / М. Елиаде. – М.: Академический проект, 2008. – 463 с.
- Добиаш–Рождественская О. Некоторые проблемы Иохимизма / О. Добиаш–Рождественская // Журнал Министерства Народного Просвещения. – 1913. – Май, №6. – С.248–271.
- Ли Г. Ч. История инквизиции в средние века. В 2–х. т. / Г. Ч. Ли. – СПб.: Брокгауз–Ефрон, 1912. – Т.2. – 514 с.
- Керов В. Л. Франциск Ассизкий // Вопросы истории. – 2006. – №6. – С.154–159.
- Ли Г. Ч. История инквизиции. Современная версия иллюстрированное издание: современная версия / [пер. А. В. Башкирова]; [под ред. С. Г. Лозинского] / Г. Ч. Ли. – М.: Эксмо, 2007. – 512 с.
- Salimbene de Adam Cronica // Monumenta Historica Germanica SS / Ed. by Oswald Holder-Egger (hereafter MGH) / Salimbene de Adam. – H.: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1913. – T.32. – 755 p.
- документи комісії в Ананьї подані: Denifle H. Das Evangelium Aeternum und die Commition zu Anagni / H. Denifle // Arhiv für Literatur – und Kirchengeschichte des Mittelalters. – Berlin. – 1885. – Bd.I. – S.120–125.
- Tanon L. C. Histoire des tribunaux de l'inquisition en France / L. C. Tanon. – P.: L. Larose et Forcel, 1893. – 567 p.
- Chélini J. Dzieje religijności w Europie Zachodniej w średniowieczu / Przeł. I. Wyrzykowska, M. Wyrzykowska / J. Chélini. – W.: Pax, 1996. – 420 s.
- Салимбене де Адам. Хроника / Пер. с лат. И. С. Култышевой, С. С. Прокопович, В. Д. Савуковой, М. А. Таривердиевой. Статьи О. Ф. Кудрявцева, В. Д. Савуковой, М. А. Таривердиевой. Сост. В. Д. Савуковой / Салимбене де Адам. – М.: РОССПЭН, 2004. – 984 с.
- Gui B. Manuel de l'inquisiteur / Edite et traduite par G. Mollat avec la collaboration de G. Drioux / B. Gui. – P.: Champion, 1926–1927. 2 vol., Vol.2. – 171 p.
- Из протоколов инквизиционного процесса над Вильгельмитами // Самаркин В. Восстание Дольчино. Учебно-методическое пособие для студентов исторических факультетов государственных университетов / В. Самаркин. – М.: Главная редакция восточной литературы изд-ва «Наука», 1972. – С.47–48.
- Карсавин Л. П. Очерки религиозной жизни Италии XII – XIII веков / Л. П. Карсавин. – СПб.: Тип. М. А. Александрова, 1912. – 589 с.
- Cohn N. W pogoni za Milenium. Milenarystyczny buntownicy i mistyczny anarchsci Sredniowiecza / N. Cohn. – K.: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2007. – 397 s.
- Borst A. Medieval Worlds. Barbarians, Heretics and Artists in the Middle Ages / A. Borst. – Ch.: University of Chicago Press, 2007. – 297 p.

References

- Gioacchino da Fiore: vita e opere / Éditeur Grundmann H., Sorrentino S. – R.: Viella, 1997. – 261 p.; Emmerson R. K., McGinn B. The Apocalypse in the Middle Ages / R. K. Emmerson, B. McGinn. – I., N.Y.: Cornell University Press, 1992. – 428 p.; Patschovsky A. Die Concordia Novi ac Veteris Testamenti Joachims von Fiore (†1202). Klassifikation der Handschriften. (Monumenta Germaniae Historica. Hilfsmittel, 28) / A. Patschovsky. – H.: Hahnsche Buchhandlung, 2013. – 406 p.; Randolph D. E. Abbot Joachim of Fiore and Joachimism: selected articles / D. E. Randolph. – F., S., A., H.: Ashgate Publishing, 2011. – 360 p.; Reeves M. The influence of prophecy in the later Middle Ages: a study in Joachinism / M. Reeves. – N.D., L.: University of Notre Dame Press, 1993. – 592 p.; Riedl M. Joachim von Fiore: Denker der vollendeten Menschheit / M. W. Riedl. – W.: Königshausen & Neumann, 2004. – 395 p.; West D. C., Zimdars-Swartz S. Joachim of Fiore: A study in spiritual perception and history / D. C. West, S. Zimdars-Swartz. – B.: Indiana University Press, 1983. – 136 p.
- Abbot Joachim of Fiore Liber de Concordia Novi ac Veteris Testamenti / Joachim of Fiore / Ed. By E. Randolph Daniel. – Ph.: American Philos. Soc., 1983. – 455 p.; Joachim of Fiore. Expositio in Apocalypsim / Joachim of Fiore. – F–am–M.: Minerva,

1964. – 224 p.; Psalterium decem cordarum / Joachim von Fiore / Herausgegeben von Kurt-Victor Selge. – H.: Hahnsche Buchhandlung, 2009. – 467 p.

3. Senocak N. The Poor and the Perfect: The Rise of Learning in the Franciscan Order, 1209–1310 / N. Senocak. – I.: Cornell University Press, 2012. – 280 p.

4. Zhebar Je. Misticheskaja Italija. Ocherk iz istorii vozrozhdenija religii v srednih vekah. Per. s fr. / Je. Zhebar. – SPb.: Tip. A. Porohovshhikova, 1900. – 333 s.

5. Fournier P. Etudes sur Joachim de Flore et ses doctrines / P. Fournier. – P.: A. Picard, 1909. – 101 p.

6. Stam S. M. Uchenie Ioahima Kalabrijskogo / S. M. Stam // Voprosy istorii religii i ateizma. – M., 1959. – Sb. XIII. – S.338–360.

7. Burr D. The Spiritual Franciscans: From Protest to Persecution in the Century After Saint Francis / D. Burr. – UP.: Pennsylvania State University Press, 2001. – 427 p.

8. Lambert M. Medieval Heresy. Popular Movements from the Gregorian Reform to the Reformation / M. Lambert. – O.: Blackwell, 1994. – 273 p.

9. Reeves M. Joachim of Fiore and the prophetic future: a medieval study in historical thinking / M. Reeves. – NY.: Sutton Publishing, 1999. – 216 p.

10. Bur D. Joahim of Fiore / D. Bur // Dictionary of the Middle Ages / Ed. Strayer J. R. – NY.: Charles Scribner's Sons. – 1985. – V.5. – P.113–114.

11. Shishkov A. M. Srednevekovaja intelektual'naja kul'tura / A. M. Shishkov. – M.: «Izdatel' Savin S. A.», 2003. – 592 s.

12. Arsen'ev I. Sekty Evropy. Ot Karla Velikogo do Reformacii / I. Arsen'ev. – M.: Veche, 2005. – 480 s.

13. Kotljarevskij S. A. Franciskanskij orden i Rimskaja kurija v XIII – XIV vv. / S. A. Kotljarevskij. – M.: T-vo skoropech. A. A. Levenson, 1901. – 389 s.

14. Erbstösser M. Heretics in the Middle Ages [translated from the German by Janet Fraser] / M. Erbstösser. – London: Edition Leipzig, 1984. – 222 p.

15. Joahim of Flora. Imagining the end // The Medieval Reader / Ed. Cantor N. F. – NY.: HarperCollins Publishers, 1994. – P.331–333.

16. Eliade M. Istorija very i religioznych idej. Ot Magometa do Reformacii / M. Eliade. – M.: Akademicheskij proekt, 2008. – 463 s.

17. Dobiash-Rozhdstvenskaja O. Nekotorye problemy Iohimizma / O. Dobiash-Rozhdstvenskaja // Zhurnal Ministerstva Narodnogo Prosveshhenija. – 1913. – Maj, №6. – S.248–271.

18. Li G. Ch. Istorija inkvizicii v srednie veka. V 2-h. t. / G. Ch. Li. – SPb.: Brokgauz-Efron, 1912. – T.2. – 514 s.

19. Kerov V. L. Francisk Assizkij // Voprosy istorii. – 2006. – №6. – S.154–159.

20. Li G. Ch. Istorija inkvizicii. Sovremennaja versija illjustrirvanoe izdanie: sovremennaja versija / [per. A. V. Bashkirova]; [pod red. S. G. Lozinskogo] / G. Ch. Li. – M.: Jeksmo, 2007. – 512 s.

21. Salimbene de Adam Cronica // Monumenta Historica Germanica SS / Ed. by Oswald Holder-Egger (hereafter MGH) / Salimbene de Adam. – H.: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1913. – T.32. – 755 p.

22. dokumenty komisii' v Anan'i' podani: Denifle H. Das Evangelium Aeternum und die Committion zu Anagni / H. Denifle // Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters. – Berlin. – 1885. – Bd.I. – S.120–125.

23. Tanon L. S. Histoire des tribunaux de l'inquisition en France / L. C. Tanon. – P.: L. Larose et Forcel, 1893. – 567 p.

24. Chélini J. Dzieje religijności w Europie Zachodniej w średniowieczu / Przeł. I. Wyrzykowska, M. Wyrzykowska / J. Chélini. – W.: Pax, 1996. – 420 s.

25. Salimbene de Adam. Hronika / Per. s lat. I. S. Kulytshevoj, S. S. Prokopovich, V. D. Savukovoj, M. A. Tariverdievoj. Stat'i O. F. Kudrjavceva, V. D. Savukovoj, M. A. Tariverdievoj. Sost. V. D. Savukovoj / Salimbene de Adam. – M.: ROSSPJeN, 2004. – 984 s.

26. Gui B. Manuel de l'inquisiteur / Edite et traduite par G. Mollat avec la collaboration de G. Drioux / B. Gui. – P.: Champion, 1926–1927. 2 vol., Vol.2. – 171 p.

27. Iz protokolov inkvizicionnogo processa nad Vil'gel'mitami // Samarkin V. Vosstanie Dol'chino. Uchebno-metodicheskoe posobie dlja studentov istoricheskikh fakul'tetov gosudarstvennyh universitetov / V. Samarkin. – M.: Glavnaja redakcija vostochnoj literatury izd-va «Nauka», 1972. – S.47–48.

28. Karsavin L. P. Ocherki religioznoj zhizni Italii XII – XIII vekov / L. P. Karsavin. – SPb.: Tip. M. A. Aleksandrova, 1912. – 589 s.

29. Cohn N. W pogoni za Milenium. Milenarystyczni buntownicy i mistyczni anarchsci Sredniowiecza / N. Cohn. – K.: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2007. – 397 s.

30. Borst A. Medieval Worlds. Barbarians, Heretics and Artists in the Middle Ages / A. Borst. – Ch.: University of Chicago Press, 2007. – 297 p.

Klymkiv S. M., master, teacher, Lviv college transport infrastructure Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after V. Lazaryana (Ukraine, Lviv), kramerloran@gmail.com

Italian religious mysticism of Joachim of Fiore and its influence in XIII century

The article is devoted to the study and analysis of the ideological motives, and some aspects of the apocalyptic worldview ideas Italian monk Joachim of Fiore. The main purpose was to trace the main features of apocalyptic ideas, influence and place of the mysticism of Joachim of Fiore in the spiritual and social search in XIII century. Especially in the monastic habitat. The article also shows the practical importance of these ideas, which were used in the heretical, anti-Catholic and mass movements of this period. On the basis of historiographical discourse and available sources were able to show a direct relationship of ideas of Joachim of Fiore in popular culture, the collective consciousness of medieval people, up to the Great Plague in 1348.

Keywords: Joachim of Fiore, apocalypticism, papacy, heresy, medieval spirituality, franciscan order, mediaval Italy, XII–XIII century.

* * *

УДК 271.2–284–722«653»(045)

Гончаренко Д. І.,
аспірант кафедри філософії, Київський університет
ім. Бориса Грінченка (Україна, Київ),
AliceCooper86@yandex.ru

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ВЧЕННЯ СХІДНОХРИСТІАНСЬКИХ БОГОСЛОВІВ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Аналізується соціальне вчення провідних православних богословів Середньовіччя. Вивчаються їх погляди на господарський аспект соціальних вчень щодо багатства, сріболовства, лихварства, приватної власності, бідності, милостині. Розглядається порушена теологами проблема взаємиснування матеріального і духовного в людині. Метою роботи є дослідження соціально-економічних проблематики розв'язаних у вченнях Православних богословів Середньовіччя, що лягли в основу офіційної соціальної концепції Східної Церкви. Встановлено, що у своїх соціальних вченнях, православні теологи Середньовіччя акцентують на важливості піклування про духовну сторону людського буття і засуджують прагнення християнина до матеріальних благ.

Ключові слова: православ'я, богослови, соціально-економічне вчення, багатство, сріболовство, бідність, лихварство, приватна власність, державна влада, підлегли.

Внаслідок Великої схизми 1054 року християнський світ був розділений на Західну Римо-Католицьку Церкву із центром у Римі та Православну на Сході з центром у Константинополі. На розкол Церков вплинуло те, що вони розвивалися в різних соціально-економічних умовах які діяли на сході і заході імперії. Становлення Західної Церкви відбувалось в умовах розвитку феодальних відносин і політичної роздробленість Європи, де монархи намагалися заручитися підтримкою Римського Папи. Східна Церква зростала в умовах протилежних: на Сході імперії феодальні відносини розвивалися повільно, а потужна централізація політичної влади не давала можливості духовенству втручатися у політику, змушуючи існувати в залежності від світської влади [1, с. 233]. Адміністративно-політична кон'юнктура Східної імперії створила особливі умови для взаємного існування Православної церкви і держави. Імператорам Юстиніаном I була оформлена концепція «Симфонії», в якій декларувався принцип існування двох інститутів, згідно якого, світська і церковна влада знаходилися в стані згоди